

Marktruil, herverdeling en wederkerigheid

In de nu volgende artikelen, afkomstig van de Katholieke Universiteit Leuven, worden verschillende aspecten van de buurt geanalyseerd aan de hand van 'sferen van economische integratie'. Volgens de economisch antropoloog Polanyi zijn er vier verschillende manieren om bestaansmiddelen te verwerven. Een daarvan is autarkie, bij de andere drie is de mate van economische integratie van belang. In dit artikel worden deze drie methoden van economische integratie geïntroduceerd aan de hand van een verhaal over de muzikale ambities van een wetenschappelijk medewerker.

FRED GULDENTOPS*

Drie. Dat is mijn antwoord wanneer je mij vraagt op hoeveel manieren een individu of een huishouden zich economisch kan integreren in de buurt waar hij woont. Met andere woorden: op hoeveel manieren kan hij aan alle bestaansmiddelen geraken om zijn doelstellingen te realiseren.

(Bron: Mariëke van der Sloot)

Ik wil al een tijdje jazzdrummer worden. Al langer dan een tijdje en het zal nog een tijdje duren voor ik het echt ben, maar goed. Hoe lang het precies duurt, heeft meer te maken met de buurt waarin ik woon en de burens die ik heb dan ik kon vermoeden. In de eerste plaats moet ik materieel uitgerust zijn om te kunnen oefenen. In New York spelen straatmuzikanten even indrukwekkend op twee emmers als vele gevestigde drummers, maar ik wil toch minstens een repetitieruimte met drumstel, versterkers, CD-speler en drumcomputer. Dat materiaal kost geld, ik heb dus een inkomen nodig om mij alles aan te schaffen.

Hoe moet ik daar dan aan beginnen zonder te weten hoe jazzmuziek klinkt en met welke 'feeling' je moet spelen? Ik wil met andere woorden een degelijke opleiding volgen, het liefst aan een onderwijsinstelling die daarvoor gewettigd is. De gekende drummers wonen immers niet naast mijn deur en als ze niet op tournee zijn met Zap Mama, Nathalie Lories of Axelle Red, kan ik ze enkel ontmoeten in een conservatorium. De opleiding duurt vijf jaar en kan ze niet gecombineerd worden met een voltijdse job. Ik moet dus besparen op levensmiddelen zoals huisvesting en vervoer: ik zoek een goedkope woning en een deeltijdbaan nabij een van deze onderwijsinstellingen.

Met zo'n 'klassieke' opleiding word je nog geen muzikant. Muziek, en zeker jazzmuziek, leer je immers niet door je met je studiemateriaal op te sluiten in een kamertje of repetitieruimte. Je moet samenspelen met andere mensen, leren improviseren, optredens bijwonen, informatie uitwisselen met ervaren muzikanten en erachter komen waar zij de mosterd halen. Ik heb het geluk dat enkele huisgenoten muziek spelen en mij handige tips kunnen geven. Ik mag materiaal van hen gebruiken om op drieklanken te oefenen en jazz-CD's beluisteren die ik niet in mijn eigen collectie heb. Ik kan 's zondags gratis naar jazzoptredens gaan in het cultureel centrum op de hoek van mijn straat, de drummers bezig zien en hun vragen hoe ze die 'fill-ins' instuderen. Met de muzikale sociale contacten die ik in mijn buurt kan leggen, heb ik het getroffen.

DRIE

Drieklanken, triolen, piano-bas-drums. Op drie manieren kan ik mijn doelstelling verwezenlij-

ken. Aan de muziekinstrumenten geraak ik via marktruil. De arbeidsmarkt erkent mijn maatschappelijk nut nog niet als muzikant, maar gelukkig wel als wetenschapper. Ze geeft mij daarvoor een loon en daarmee kan ik de producten aanschaffen die ik nodig heb. Het gaat dan natuurlijk niet alleen om mijn muzikale behoeften, maar om mijn gehele levensonderhoud. Het is belangrijk om het spel van vraag en aanbod hierbij goed onder de knie te krijgen: waar kan ik een goedkope woning huren die niet te veraf gelegen is van het sociaal en cultureel leven? Wat zijn de goedkopere voedingszaken in mijn buurt? Ik kan niet om de vrije markt heen. In de westerse maatschappij is dit vrije-marktprincipe dominant in de toewijzing van goederen en diensten aan de bevolking.

Gelukkig is dit niet het enige principe. Gelukkig voor mensen waarvan het maatschappelijk nut niet door de arbeidsmarkt erkend wordt, en die voor hun bezigheden geen geld krijgen. Dat geldt ook voor mijzelf: met alleen maar marktruil zou ik misschien niet van een muzikale carrière mogen dromen. Omdat er door een systeem van pure marktruil bovendien reusachtige individuele ongelijkheden in rijkdom ontstaan die de maatschappij zelf ondergraven, zijn er systemen van herverdeling ontstaan, meestal van overheidswege in het leven geroepen. Het is de overheid die bij haar bevolking belastingen int en daardoor kan investeren in domeinen zoals openbaar vervoer, sociale huisvesting, werkloosheidsuitkeringen, gezondheidszorg, onderwijs en cultuur. De muziekopleiding die ik wil volgen is door de overheid waaraan ik belastingen betaal gesubsidieerd, en ik zal van dit herverdelingsysteem dankbaar gebruik maken.

KRUISBESTUIVING

Marktruil en herverdeling, allemaal goed en wel, maar ze zijn uiteindelijk ondergeschikt aan de kruisbestuiving tussen de muzikanten onderling. Die relaties zijn gebaseerd op wederkerigheid. Wat ik van andere muzikanten leer, geef ik op één of andere manier ook terug. Het gaat hier uiteraard evengoed om uitwisseling van kennis als om uitwisseling van materiële zaken. Het is een kwestie van geven en nemen, zonder dat iemand de rekening maakt, zoals dat bij marktruil wel het geval is. Geven en nemen zonder de hiërarchische regels van de herverdeling. Wel noodzakelijk is een sociaal netwerk, dat je door die regelmatige uitwisselingen onderhoudt.

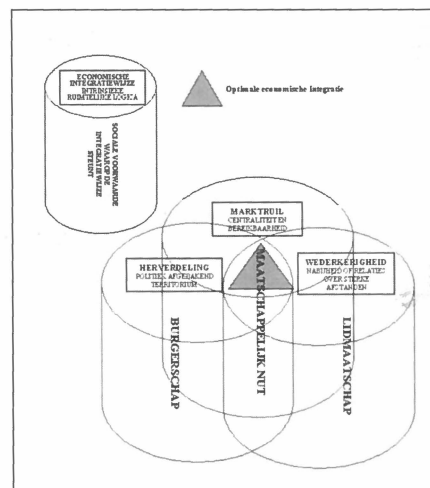
Dit persoonlijk voorbeeld van economische integratie van de jazzmuzikant is al bij al niet zo bijzonder. De principes kun je evengoed volgen in andere omstandigheden. Hoe zit het bijvoorbeeld met een huishouden met twee schoolgaande kinderen? Het gezin moet in de eerste plaats haar basisbehoeften vervullen. De ouders gaan eten en halen kleding bij het warenhuis of de kledingzaak, in de buurt of verder af. Ze vergeten daarbij niet hun portemonnee mee te nemen. Afhankelijk van hun inkomen zullen ze meer of minder proberen te besparen. De principes van de marktruil zijn dus ook hier dwingend. Daarnaast is het belangrijk dat de kinderen naar

een goede school kunnen gaan. De ouders zouden het liefst een Steinerschool kiezen, maar die is er niet in hun gemeente. De kinderen willen naar de gewone lagere school op de hoek van hun straat, omwille van de vriendjes van de buuren die daar reeds op school zitten. Hier komt het spanningsveld tussen herverdeling en wederkerigheid om de hoek kijken. Het onderwijsaanbod in de eigen en de aangrenzende gemeenten moet worden afgewogen tegenover de sociale netwerken die in de buurt kunnen worden opgebouwd.

In zeer uiteenlopende situaties kan men op deze manier voorbeelden verzinnen die verband houden met de economische integratie van een huishouden. Uiteindelijk zal alles terugvallen op de drie categorieën marktruil, herverdeling en wederkerigheid. De drie economische integratiemanieren zijn overlappende domeinen. Ze kunnen met elkaar in botsing komen, maar ze kunnen nooit zonder elkaar. Herverdeling/marktruil: met dure merkleding voor de kinderen dwingen ouders geen beter onderwijspakket af. Anderzijds is er wel geld nodig om de educatieve schoolreizen te kunnen betalen. Wederkerigheid/marktruil: de saxofonist waarmee ik samenspeel, speelde mij onlangs een adres door waar ik degelijke drumvellen kan kopen. Als wederdienst zocht ik voor hem het adres op van een goedkope privé-leraar. Herverdeling/wederkerigheid: om de sociale netwerken van hun kinderen uit te breiden, sturen ouders ze het liefst zo vroeg mogelijk naar school, al is degelijk onderwijs nog geen garantie voor toffe vrienden in de buurt.

GEOGRAFISCHE IMPLICATIES

Elk integratiedomein heeft haar impliciete ruimtelijke logica. De onlosmakelijk met elkaar verbonden sleutelwoorden bij marktruil zijn centraliteit en bereikbaarheid. Men brengt goederen en diensten bij elkaar om ze dan met vraag en aanbod aan consumenten te verkopen. Het is handig als ik in één winkel zowel drumstokken als partituren kan kopen. Bij de keuze tussen twee zaken met een vergelijkbaar aanbod verkies ik resoluut de winkel in mijn eigen buurt in Leuven boven die in Amsterdam. Voor de aanschaf van een volledig nieuw drumstel of voor een zanginstallatie ligt de zaak natuurlijk anders. In dat geval loont het wel de moeite om het aanbod in verschillende grotere steden met elkaar te vergelijken. Herverdeling werkt per definitie alleen binnen een politiek afgebakend territorium. Als ik mij schik naar de hiërarchische organisatie van de maatschappij waarin ik leef en belastingen betaal, kan ik van die herverdeling genieten. De investeringen van de overheid zijn echter zelden gelijkmatig verspreid over alle buurten van het volledige territorium dat door die overheid bestuurd wordt. Als ik toch beslis om naar Amsterdam te gaan om net die vellen te kopen voor een belangrijk optreden, verlies ik liever niet teveel extra tijd. Ik ben dan beter af in een buurt waar de overheid sterk geïnvesteerd

Figuur 1. Economische integratiesferen. Bron: C. Kesteloot, H. Meert en F. Guldentops, ISEG Leuven.

heeft in openbaar vervoer. Wederkerigheid steunt op nabijheid of op sterke relaties over grote afstanden. Wanneer er veel andere muzikanten in mijn buurt wonen, kan ik frequenter informatie of andere essentiële dingen uitwisselen. Het zal mij meer moeite kosten om sociale netwerken over langere afstanden te bewaren. Dat bewijst ook het voorbeeld van het dilemma tussen de gewone school in de buurt of de verder afgelegen Steinerschool.

SCHEMA

We gaan alles bundelen. Voorbeeldjes blijven voorbeeldjes, maar een maatschappelijke theorie heeft een overzichtelijke carrosserie. Elke integratiewijze is een sfeer, verweven met de twee andere. Elke sfeer steunt op een pijler. Voor marktruil is dat maatschappelijk nut, voor herverdeling burgerschap van het politiek afgebakend territorium waarin de herverdelingsstromen georganiseerd worden, voor wederkerigheid het lidmaatschap van een sociaal netwerk. Elke sfeer heeft een ruimtelijke logica. De zone van optimale integratie ligt in het overlappend gebied van de drie sferen. Onze voorbeelden tonen immers dat een volwaardige economische integratie een beroep doet op de drie economische integratiewijzen en dan nog het liefst in onderlinge samenwerking met elkaar.

*Fred Guldentops is wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Sociale en Economische Geografie aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Literatuurselectie

Kesteloot, C., Meert, H., Savenberg S. en Van der Haegen H. (1997), De geografische dimensie van de dualisering in de maatschappij. Brussel: Onderzoeksrapport Programma Maatschappelijk Onderzoek, Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden.

Meert, H. (1998) De geografie van het overleven: bestaansonzekere huishoudens en hun strategieën in een stedelijke en rurale context. Proefschrift Katholieke Universiteit Leuven.